

BUDAVÁRA VISSZAFoglalása

KÉTSZÁZÖTVEN ÉVI TÁVLATBÓL tekintve vissza Buda visszafoglalásának — a felszabadító hadjáratok legfontosabb eseményének — jelentőségére, bizonyos új szempontok befolyásolják látásunkat. Ezeket a sors még jótékonyan elrejtette azon boldogabb nemzedék szemei elől, amely 1886-ban méltó pompával és kegyelettel ünnepelte meg a nevezetes évfordulót. Ma már tisztában lehetünk azzal, hogy 1918-ban lezárult az a korszak, amelyet 1686 hősei — magyarok, németek és a keresztény Európának úgyszólván minden nemzetét képviselő csapatok — véráldozatukkal nyitottak meg.

Azt jól tudták elődeink is, hogy a Lotharingiai Károly vezetése alatt álló császári és brandenburgi seregek világtörténelmi fontosságú tényrt vittek véghez, amikor a Bécsikapu felől sikerült hosszú ostrom után benyomulniok Buda várába. Kara Musztafa 1683-iki vereségének Bécs falai alatt inkább csak erkölcsi jelentőséget lehet tulajdonítani, hiszen ilyen csapásokat előbb is elszenvedtek a török seregek, anélkül hogy a nagy keleti világbirodalom megingott volna; Buda elvesztővel azonban leomlott a török védelmi szervezet északnyugati pillére. Az utolsó budai pasa janicsárjainak kétségbeesett hősiessége egy nagy világuralmi gondolatot iparkodott menteni. A török birodalom nemcsak a mohamedán világnak volt a képviselője, hanem évszázadokon át folytatója és érvényesítője volt egyszersmind Nyugat felé a bizánci gondolatnak és életformának is. Szulejmán szultán seregei a Balkán uralmát terjesztették volt ki a Duna és a Tisza völgyére. Magyarország volt az egyetlen terület, ahol a török szultán, mint a bizánci kultúrkörnek is tudatos reprezentánsa, a nyugati, a román-germán kultúrközösséghez tartozó alattvalók felett uralkodott s ezzel jogigényt szerzett magának a nyugati Európa sorsába való beavatkozásra. Világtörténelmi távlatból tekintve az európai fejlődést, Buda várának s vele Magyarországnak a visszafoglalása Keletnek s a Balkánnak, a bizánci kultúrának a visszaszorítását jelentette természetes határai közé. A Duna és a Moldva medencéje felszabadult a hosszú nyomás alól s megnyílt számukra a délkeleti, heterogén világ befolyásától mentes szervezkedés lehetősége. A világháborút követő évekre maradt az a szomorú feladat, hogy szétrombolják a közel két és fél százados szervezetet, megnyitva újból a bizánci kultúra előtt a Kárpátok medencéjét.

A magyar nemzeti fejlődést Buda visszafoglalása kétségkívül szerencsésen befolyásolta. Igaz, hogy e fejlődés nem volt autonóm, s főleg ethnikai téren nem mindenben kedvezett a magyarság érdekeinek, de a többé jóvá nem tehető eltolódások még a török uralomnak voltak a következményei. Másfél századon át meg volt bénítva és terméketlen Önvédelemre szorított volt a magyar nép hatalmas szervező tehetősége és a magyar királyság ereje, míg a magyar világnézet határozott, végzetes kettéválás jeleit mutatta. Buda visszafoglalása non valósította meg egy csapásra a magyar nemzetnek sem fizikai, sem lelki egységét, de ezen egységnek nélkülözhetlen előfeltétele volt. Feleslegessé tette Erdély önálló állami létét és kaput nyitott az unió gondolatnak, a magyarok egyesülése eszméjének, amely többé nem is aludt el. A magyar királyság és a magyar nép visszanyerte organizáló működése terét s szabadon munkálkodhatott az ország minden nemzetiségű lakosainak kulturális emelésén, felhasználva azt a hatalmas erőgyarapodást, amelyet a felszabadított területek magyarságának újból való bekapcsolódása jelentett a nyugati magyarság műveltségébe, valamint a Nyugatról bevándorló új gyarmatosok középeurópai kultúrája. A magyar misszió tehát alakot cserélt s feladata elvégzésénél hatalmas erőforrásra talált Közép-Európa új berendezésében.

Közép-Európa fejlődése tulajdonképpen most, Buda visszafoglalásával érkezett el legjelentősebb állomásához. Keleti térségei, — a német történetírás „Ostrau“-ja — tehát Lengyelország, a Moldva és a Felső-Duna medencéje, valamint Magyarország Erdéllyel, mint a nyugati, román-germán kultúrközösség elemei, a törökség, a Balkán ellen vívott élet-halálharcukban elsősorban azokra a hatalmakra támaszkodhattak, amelyekkel kultúrájuk révén szoros összeköttetésben kellett államok: a pápaságra és a német birodalomra. Ekként Közép-Európa két évszázadon át hatalmas egységes védelmi szervezetet alakított ki, amelynek gondja a német császárra — egyben Magyarország királyára — nehezedett. A középeurópai hatalmi szervezetet képviselő német birodalom azonban már régen nem volt abban a helyzetben, hogy megfeleljen feladatának, aminthogy meg nem felelők voltak a császári hatalom segélyforrásai is. A császári ház, a „Casa d’Austria“ hatalmának fejlődése tulajdonképpen igen szerencsétlen volt; a Habsburgok dinasztiája — a keleti ágat értjük elsősorban — hatalmas világbirodalmat alakított ki, mielőtt még nagyhatalommá válhatott volna. Végzetessé vált ez a fejlődés, amikor a Habsburg-család két ágra szakadt s a császári méltóság, amelynek súlyát V. Károly sem volt képes helyreállítani, a keleti ágra szállott. A császár, a keleti ág feje, a nagy német birodalom határszéli területeinek, az osztrák tartományoknak, Csehországnak és egyes nyugati határszéli tartományoknak volt csak territoriális ura, amelyek már geográfiai helyzetüknél fogva is teljesen alkalmatlanok voltak arra, hogy nagyhatalommá szereztessenek. Magyarország visszafoglalása azonban lehetőségessé tette egy tényleges nagyhatalom kialakulását a Duna és a Moldva medencéjében, amely új habsburgi nagyhatalom leglényegesebb alkotórészeit Magyarország és Csehország képezték, tehát két nem-német ország. Igaz, több mint egy évszázadon át küzdött még a hagyományos császári gondolat a

kialakulóban levő nagyhatalom államrezonjával. Ezen küzdelemnek fontos állomása volt a *pragmatica sanctio*, amely az immár integer Magyarországot s a lajtántúli örökös tartományokat a közös dinasztia által alkotott köteléken felül a közös védelem által meghatározott reális unióban egyesítette. Meg kellett vívnia Mária Teréziának is nagy küzdelmét a feltörő északi protestáns német állammal, Poroszországgal, hogy a Habsburgok császári méltósága teljes súlytalanságában mutatkozzék, ősi nimbusza hdyrehozhatlan kárt szenvedjen s a német birodalom területén létrejőjön az osztrák és a porosz nagyhatalom dualizmusa. Az 1686-ban megindult folyamat formális logikai befejezését 1804-ben nyerte, amikor Ferenc az osztrák császári cím felvételével nevet adott az akkor már százados múltra visszatekintő nagyhatalomnak. A magyar királyság és a magyar nép beilleszkedése Közép-Európa modern történelmébe a fentebb vázolt fejlődés keretében történt. Nyugodt, békés fejlődésük biztosítva volt egy nagyhatalom kötelékében való elhelyezkedésükkel, de ez a nagyhatalom nem az erőtlen — mert önálló territóriumokra szakadozott — német birodalom volt, hanem a Habsburgok monarchiája, amelynek nagyhatalmi állása első sorban éppen Magyarországon nyugodott. Ezen tény politikai fontosságát felesleges bővebben kifejteni. Az a tény, hogy a Duna-Moldva-melléki nagyhatalom felbomlásával egyidejűleg a balkáni-bizánci kultúrkör újból megkezdte előrenyomulását Közép-Európa térségeire, szinte logikusnak mondható — már amennyire a történelemben logikáról szó lehet.

BUDA VISSZAFOGLALÁSA ÉS MAGYARORSZÁG felszabadítása ugyanis nemcsak a magyarság, vagy a Habsburg-dinasztia, avagy a német birodalom műve, hanem európai tett volt. Fontosságának megvilágítására állandóan szem előtt kell tartani a fentebb kifejtett, világtörténelmi távlatból levetített elgondolást; a magyar főváros falai alatt két kultúrkör ütközött meg egymással: a germán-román világ a hozzája csatlakozott magyar és szláv elemekkel küzdött a bizánci elemekkel átítatott iszlám kultúra ellen. Nyugat seregének hivatott vezetője a császár volt, akinek méltóságához és kötelelességeihez tartozott sok évszázad óta a pogány-misszió, a keresztény vallás védelme és terjesztése a hitetlenek között. A XVII. század végén azonban a császári méltóság csak hagyományos tekintélyét tudta már megőrizni, míg tényleges hatalma alig volt több annál, amit saját örökös tartományai szolgáltattak. A reformáció tudatossá tette s a harmincéves háború diadalra juttatta a német territóriumok önző, egyéni államrezonjuk által meghatározott politikáját. Nem a német birodalom vette tehát fel szervezeten a harcot Közép-Európaért, hanem egy univerzális hatalom, a császárság, s ez sikerre csak abban az esetben számíthatott, ha teljes erejével támogatja a keresztény világ másik univerzális jellegű tényezője, a pápaság. Közép-Európanak a császár vezetése alatt felvonuló, küzdő és vérző csapatai halhatatlan érdemeket szereztek Magyarország felszabadításában, de a török hatalom visszaszorításának nagyszerű eszméje a pápai trónon született meg, az események dinamikáját a pápa és munkatársai működése szabályozta, a siker feltételeit,

mint a külpolitikai előkészítést és az anyagi-pénzügyi eszközök előteremtését a katolikus egyház kiváló fejének tettereje és buzgalma biztosította. A nyugati keresztény gondolat győzött tehát Buda falai alatt; a harc egyetemes, világnézeti jellegét biztosították azok az univerzális tekintélyek, amelyekre a vezetés feladata hárult.

Azonban Buda visszafoglalásának, mint történelmi ténynek, a problematikája minden vonatkozásában világtörténelmi távlatokhoz vezet. Maga a tény olyan erők összehatásából és összeütközéséből alakult ki, amelyek egyfelől a nyugati keresztény szolidaritás és Közép-Európa eszméjének megőrzésén munkálkodtak, másfelől pedig az új politikai szemlélet, az ősit meghaladó és megtagadó fejlődés győzelméért küzdöttek. A diplomáciai előkészítés tanulmányozása éles világitásba helyezi ezt a küzdelmet. Alapjában véve még a két univerzális tényező, a pápaság és a császár szempontjai sem voltak egységesek. A katolikus egyház fejét és munkatársait kizárólag ideális természetű, erkölcsi megfontolások irányították, amikor eltelve az ősi, sok évszázados eszményeknek, a kereszties hadjárat s a pogányság visszaszorításának hevületével, a nyugati keresztény világot mozgásba akarták hozni. E mellett az egyetemes, ideális felfogás mellett az egyes államok egyéni érdekei csekély tekintetre számíthattak. XI. Ince, bár kevés volt a politikai iskolázottsága és a diplomáciai előképzettsége, tisztában volt azzal, hogy élete fanatikus hittől telített álmának a megvalósítása lehetetlen mindaddig, amíg Közép- és Nyugat-Európa képviselői, a német birodalom és a francia királyság uralkodói, egymással viszálykodnak. Ebből a megfontolásból fakadtak fáradhatatlan békéltető törekvései Lipót és XIV. Lajos között, amely törekvéseknek kevésbé praktikus voltát csak céltudatos voltak és szívósságuk múlta gyakran felül. Hatalmas erkölcsi tekintélyének latbavetésével mégis létre tudta hozni a nymwegeni békét; 1684-ben megakadályozta, hogy a két uralkodó nyílt háborút kezdjen egymás ellen a Kelet elleni küzdelem kellős közepén s buzdítására a jámbor Lipót húsz éves fegyverszünetet kötött — lealázó feltételek mellett, amelyek szégyenét mélyen érezte, — csak-hogy Kelet felé biztosítsa mozgási szabadságát. Valóban a mi „civilizált” nemzedékünk alig olvashatja bámulat nélkül, — s talán bizonyos szomorú irigység nélkül — hogy mily hatalmas erővel rendelkezett még az erkölcsi tényező a XVII. század végén s milyen nagyszerű, világot alakító saecularis politika sarjadt az apolitikus vagy inkább politikafeletti ideálok győzelméből. Buonvisi nuncius Lengyelországban beleavatkozott a királyválasztásba s nem törődve sem a habsburgi, sem a francia párt intrikáival, elősegítette Sobjeski János megválasztását, mert tudta róla, hogy jó katolikus és jó törökverő hadvezér. Midőn arról volt szó, hogy Lotharingiai Károlyt, a császár sógorát elvesztett hazája helyett ki kellene elégíteni más tartománnyal, nehogy ez a kérdés veszélyeztesse a békét Franciaország és a Habsburgok között, ugyanez a Buonvisi, aki tagadhatatlanul éles politikai látással rendelkezett, megpendítette azt a tervet, hogy a hős hadvezér kapja meg — Erdély fejedelemségét. Ugyanennek a magas cél állandó szem előtt tartására beidegzett, sokszor az élet realitásait elhanyagoló szemléletnek köszönhető, hogy volt valaki Lipót környezetében, aki jóindulat-

tál szemlélte az elvázott, nyomorult állapotban levő magyarság kéréseit. Buonvisi éles szemét nem kerülte el az a belátás, hogy a magyar nép megbékélése nélkülözhetlen feltétele a török elleni küzdelem sikerének. Rávette tehát Lipótot, hogy iparkodjék uralkodói kegyességét éreztetni a felkelőkkel s iparkodjék kielégíteni a magyarság nemzeti követeléseit, amelyeket ő, az idegen, meg tudott érteni s jogosnak tartott. A soproni országgyűlésen ugyanő, a katolikus egyház érdekeinek őre, megelégedett egy formális tiltakozással azon törvénnyel szemben, melytől a protestánsokkal béke létesítését remélték, de ami természetesen végső fokon nem elégítette ki azokat.

Ez az univerzális jellegű politika a magyarságot mindig a nyugati keresztény kultúrközösség integráns részének tekintette s Magyarország felszabadítását, a bizánci keleti világ kiszorítását a Duna-medencéjéből a keresztény Nyugat erkölcsi kötelességének tartotta. Ekként emelkedett nemzetünk s országunk sorsa világkultúrák, világok harcának magaslatába, az egyetemes nyugati kultúra életbevágó kérdései közé. Nemzeti létünk Buonvisi gondolkodásában kapcsolódott össze elválaszthatatlanul a Duna medencéjének új rendezésével és a humanizmus erkölcsi követelményeivel. Egyedül ő támogatta Esterházy Pált, az érdemes nádort abban a kétségbeesett törekvésében» hogy földünk felszabadítása ne jelentse egyszersmind fajunk anyagi tönkretételét, s a borzalmasan szenvedő népre a felszabadító, az udvar» ne rakjon az elviselhetőnél súlyosabb terhet.

Kedvezőtlenebbnek mutatkozott a magyarság nagy problémájának megoldására az ősi erkölcsi kötöttségéből felszabadult modem államrezon hatása. Már magában a bécsi udvarban legfeljebb egyetlen emberről állapítható meg, hogy a kereszténység közös érdekének szempontjait figyelembe véve iparkodott az eseményeknek irányt adni: magáról Lipót császárról és királyról. Környezete ellenben úgy fogta fel a török háborúkat, mint a habsburgi dinasztiának vagy legfeljebb a német birodalomnak egy többé-kevésbé fontos problémáját, amely hátrányosan befolyásolja a XIV. Lajos megalázására irányuló politikai akciót. Lipótot mélységes vallásossága és a császári méltóságról alkotott felfogása nemzetfelettivé alakította, míg államférfiainak politikai tevékenységét a XVII. század végén már kizárólag osztrák dinasztikus, illetve németbirodalmi egyéni államrezon irányította. Jellemző példa erre Lotharingiai Károlynak, a tisztalelkű és jámbor hősnek 1682-iki állásfoglalása, amikor megérkeztek az első megbízható hírek Bécsbe a török félelmes hadikészülődéseiről: habozás nélkül azt ajánlotta ő is Lipótnak, hogy tartsa fenn Kelet felé mindenáron a békét, mert „pár magyarországi megyéért“ nem érdemes kockára tenni a nyugati német határ érdekeit. 1684-ben rendkívüli erőfeszítésébe került Buonvisinek megakadályozni azt, hogy Lipót végérvényesen fel ne adja a török hadjárat tervét, sőt még 1685 őszen is a bécsi udvar jelentékeny része hajlandó lett volna békét kötni Keleten, nem törődve Magyarország sorsával s még kevésbé Budáéval, csakhogy a császár kezei Nyugat felé szabadok legyenek. Lotharingiai Károlyt és azokat az államférfiakat, akiknek mégis sikerült a török háború tervének megnyerni Lipótot, egyedül az a meg gondolás vezette, hogy győzelem

esetén majd nyugodtabban lehet háborút viselni Franciaország ellen, mert nem fenyeget többé váratlan támadás a birodalom keleti határai ellen.

Ha már a császári udvarban — a magyar király udvarában! — alig volt található nyoma olyan felfogásnak, amely Magyarország felszabadítását s a keleti világ visszaszorítását természetes határai közé mint a nyugati kereszténység ideális ügyét Közép-Európa halaszthatatlan köteletségének tekintette volna, még reménytelenebb dolog több idealizmuson felépült politikai szemlélet után kutatni egyéb nyugati államban, habár kétségtelen, hogy a keresztény szolidaritás érzése még élő erő volt a tömegek lelkében. XIV. Lajos „az európai béke érdekében“ nézte jó szemmel a császárság nehéz harcát az oszmán hatalom ellen, mert a császár nem gondolhatott a német birodalom nyugati érdekeinek nyomatékos védelmére mindaddig, amíg ez a harc el nem ült és egyik fél végleges győzelmet nem aratott. Meg kell azonban állapítani, hogy még ez a nagy uralkodó, akiben a modern állam egoizmusa a legtökéletesebben érvényesült a maga korában, még ő sem mert elhatározóan szembefordulni a keresztény humánus mélységeiből felfakadó ősi erőkkel; ő sem vonhatta ki magát teljesen a pápaság univerzális célkitűzésének a hatása alól s nem tilthatta meg, hogy alattvalói eljőjenek Buda vára alá küzdeni és meghalni. A brandenburgi nagy választóból, Németország leghatalmasabb territoriális fejedelméből is hiányoztak az ideális megfontolások, azonban környezetében annál erősebben hatott a keresztény és a német érzés. Mikor hírt vette, hogy XIV. Lajos visszavonta a hugenottákat védő ediktumot, végül is engedett, hajlandó volt elszakadni a francia politikától, sőt még abba is beleegyezett, hogy a sziléziai kérdés, amely félszázaddal később a végzetes osztrák-porosz háborúra vezetett, különválasztassék a töröksegély kérdésétől, s csupán olyan segélyösszeg fizetését kötötte ki, amely megfelel az addig XIV. Lajos részéről élvezett penzióknak. Egész viselkedéséből az tűnt ki, hogy két világ, két kor határmegyéjén állott. A hős és kitűnően kiképzett brandenburgi csapatok mellett a bajor választó, Miksa Emánuel — a török harcoknak később ünnepelt hadvezére — vezette a német birodalomból a legszámottevőbb kontingenst Buda falai alá, de ismert dolog, hogy őt, a császár vejét, dinasztikus megfontolások irányították. Erkölcsi tényezőkből fakadóit áldozatkészség szelleme talán csak azokban a délnémet kerületekben uralkodott, amelyek egyházi fejedelmek vezetése alatt állottak. Meg sem kell említenünk, hogy a török elleni megmozdulásnál a németység részéről nyoma sem volt annak a „Drang nach Osten“-nak, amelyet mai divatos nevén „térzsükséglet“-nek neveznek a „Südostraum“-ot illetőleg s a melynek meglétét mai német írók oly előszeretettel tüntetik fel mint Bécs és Buda visszafoglalásának főmotivumát.

A tényleg lefolyt történetet nézve, Buda visszafoglalása és Magyarország felszabadítása két egymással szembenálló s egymással mégis kibogozhadanul összeszövődött világnézet ütközőpontjába a fentebb rajzolt erők következtében került. A Duna-medence egész területének visszahódítása a nyugati keresztény műveltség számára a hagyományos keresztény szolidaritás és a modern államok életét meghatározó egoisz-

tikus államrezon eredőjeként valósult meg. Elhatározóan szerencsés körülmény volt Magyarországra nézve, hogy a pápaság oly hallatlan erővel és következetességgel képviselte a nyugati szolidaritás elvét, de XI. Ince és Buonvisi akciója minden céltudatossága mellett is csődöt mondott volna, ha a Habsburg-dinasztia uralma alatt álló tartományok, valamint a német birodalom vezető territóriumainak jól felfogott államrezonja az adott politikai konjunktúrában nem követeli a törökkel való végleges leszámolást. A magyarságnak keserű elégtételül szolgálhat, hogy Zrínyi Miklós, a költő, századának legnagyobb magyarja, a géniusz világosságával évtizedekkel előbb meghatározta a világpolitika új szellemének ez alakulását, § pontosan megfogalmazta a magyarság kötelességeit és életfeltételeit az új viszonyok között. Ha tanácsa követésre talál s Buda alatt hatalmas, jól megszervezett magyar sereg küzd a császári csapatok oldalán, lényegesen más körülmények között alakul a Duna medencéjének, de talán egész Közép-Európának a sorsa.

A NYUGATI ÁLLAMOK politikájában a török elleni háború és Magyarország felszabadítása távolról sem foglalta le magának azt a feszült figyelmet, amelyet jelentőségénél fogva megérdemelt volna. Ezen tünemény okát azonban hiány nélkül fel lehet fedezni a világpolitikai viszonyok XVII. századbéli alakulásában. A harmincéves háború e tekintetben nem hozott lényeges változást. Gusztáv Adolf és Cromwell kísérletei új, vezető pozícióval rendelkező protestáns nagyhatalom kialakítására csődöt mondtak: a nyugati világ sorsa továbbra is a három katolikus nagyhatalomtól: a Habsburgoktól, Franciaországtól és Spanyolországtól függött. A spanyol hatalom azonban lassan elvesztette hatalmpolitikai állását s a döntő harcot Lipótnak egyedül kellett Közép-Európa képviselőjében megvívnia XIV. Lajos koncepciója ellen. Közép-Európa és Nyugat-Európa egymással szembe fordított küzdelmében egyik fél sem törődött többé a nyugati keresztény műveltség érdekeivel, sem Magyarország sorsával; Közép-Európa is lagymatag önvédelemre szorítkozott Kelet ellen, s mint a fentebbiekből kitűnik, csak kényszerből, a nyugateurópai politikájának védelmében folytatta a harcot a Duna medencéjében. A nagy dunavölgyi monarchia megalakulása és megszilárdulása lényegesen megváltoztatta a következő két és fél században ezt a helyzetet s fokozott jelentőséggel ruházta fel Magyarországot területét. A weszfáliai békében ugyanis a Habsburgok dinasztíája örökös tartományaiban és Dél-Németországban uralomra segítette a katolikus restaurációt, de ezzel szemben jóvá nem tehető csökkenést szenvedett a császári hatalom a német birodalomban. Közép-Európa keleti térségeinek megvédésére Kelet támadása és terjeszkedése ellenében két nagyhatalomnak lehetett volna ereje, a császárságnak és Lengyelországnak. Az utóbbit alkotmánya és a pártviszályokból eredett gyengesége képtelenné tették ily roppant feladat megoldására, a császárság pedig éppen a kritikus időpontban alig számíthatott már egyébre, mint dinasztikus tartományai segélyforrásaira, illetve az azokból fenntartott császári seregre. Ez a tény magyarázza meg a Habsburgok erőfeszítéseit, hogy Lengyelországot bevonják hatalmi rendszerükbe, de egyben igazolja Zrínyi zseniális gondolatá-

nak helyességét is, hogy a magyarságnak fokozottabb mértékben kell önvédelméről gondoskodnia, mert a nyugati népek modern államrezonja elnyomja a nyugati keresztény szolidaritás áldozatkészségét s a magyar föld sorsa harmadrangú jelentőségre csökken az európai politikában.

A legnagyobb veszély Magyarországra abban állott, hogy a Törökország által képviselt keleti-balkáni világ a XVII. században már közel állott ahhoz, hogy polgárjogot nyerjen végérvényesen az európai koncertben, de a magyarság földje még ebben a keleti-balkáni rendszerben sem jutott volna döntő jelentőséghez. A török hatalomnak kétségtelenül fontos érdeke lett volna, hogy a magyar királyság egész területét kiragadja a Habsburg-ház kezéből, de csak azért, hogy belőle ütközőállamot alkosson. Észak-Afrikában épúgy, mint Európában, ilyen többé-kevésbé független ütközőállamok vették körül a török birodalmat; ezek közé tartozott bizonyos fokig Erdély is. Hivatásuk az volt, hogy egy hatalmas szomszéd felé védőövként szerepeljenek, amikor az oszmán haderők más harctereken vannak elfoglalva, szükség esetén viszont súrlódási felületekké váljanak s segítsenek a háborút kirobbantani, amely az ő térségeiken folyik le. Arról szó sem lehetett, hogy a magyarság a török birodalom politikájában döntő vagy akár csak jelentős szerephez jusson. Ha a magyar nép végzetlenül elkeseledésében a maga egészében Thököly Imre politikája mellé áll, talán sikerül 1682 körül ilyen török vazallus országgá tennie államát, azonban sorsa ugyanaz lesz, mint a szerencsétlen Erdélyé 1660 után. Nem volt kisebb az a veszély sem, mely a török politikához való csatlakozás esetén Nyugat-Európa rokonszenvének elvesztésével fenyegetett. Az a tendenciától nem mentes külföldi, elsősorban német történetírás, amely az újabb időkben is a török kiűzését tárgyalja, előszeretettel emeli ki a magyarság jelentékeny részének szembefordulását a nyugati kultúra által előírt politikai iránnyal. Egyidejűleg a pártatlan szemlélők elfogulatlanok voltak: nemcsak Sobjeski vette pártfogásába Thököly ügyét, hanem Buonvisi is elismerte a magyar követelések nagy részének jogos voltát; 1683 után azonban, Kelet és Nyugat élethalálharcának közepette, a magyar nemzetnek nyíltan színt kellett vallania s megmérhetetlen szerencsének kell tartanunk, hogy 1686 elején a kuruc vezérek, uruk elfogatása után, a király pártjára állottak, mert ez volt az utolsó időpont, amikor a magyarságnak be lehetett még bizonyítania, hogy a Nyugat ügyét a saját ügyének tekinti s Nyugathoz való tartozása révén jogot emelhet Kelet visszaszorítása után ősi földjére. Azok a magyar csapatok, amelyek hőiesen küzdöttek a császári sereg és a német segélycsapatok oldalán Buda körül, hathatós segítséget nyújtottak az új dunavölgyi nagyhatalom kialakulásához; ez a nagyhatalom a török háborúk áldozataiból született meg s annak kötelékében a felszabadított Magyarország több mint két évszázadon át élvezhette Nyugat részeként a békés fejlődés lehetőségeit. A magyarság világtörténeti fontosságú pártfoglalása 1686-ban, Thököly kurucainak heroikus küzdelme a nyugati, királyhú magyar csapatok oldalán tette lehetővé a Habsburgok nagyhatalmának a megszületését, amint utódaik Mária Terézia háborúiban vagy a Napoleon elleni hadjáratokban és

utoljára a világháborúban példátlan erőfeszítéssel küzdöttek a dunai monarchiáért, amelynek sorsával államuk és nemzetük sorsa szorosan egybe volt kapcsolva. 1686-ban küzdötte ki újból a magyar nemzet független államisághoz való jogát; ellenkező politika talán végérvényesen kizárta volna a nyugati népek közösségéből.

EZEN TÉNY HANGOZTATÁSÁRA talán még sohasem volt nagyobb szükségünk, mint a jelenben!

Buda visszafoglalásának a dicsőségében ugyanis többen osztoznak, s a résztvevők úgy a múltban, mint főleg napjainkban teljes joggal hivatkozhatnak érdemeikre. Az elfogulatlan történetírás ma már elismeri, hogy a nagy felszabadító hadjáratok gondolatának a megszületése s a kivitel lendületének a táplálása a pápaság halhatatlan műve. Az is kétségtelen, hogy a megvalósítás elsősorban az osztrák örökös tartományok s a leghatalmasabb középeurópai hadsereg urának, Lipót császárnak és királynak a vállaira nehezedett, aki az adott politikai viszonyok között a német nép nagyarányú és döntő jelentőségű segítsége nélkül nem tudta volna sikerrel befejezni a hosszú, véres küzdelmet. Az is igaz viszont, hogy a nagyarányú vállalkozás gyümölcsözőnek bizonyult, s jelentékeny mértékben átalakította Európa képét. A pápaság tekintélye sokat nyert, s a katolikus egyház uralkodó álláshoz jutott a Duna-Tisza közén, ahol előbb közel másfél századon át az elsovadásnak volt kitéve. A Habsburgok új nagyhatalmat szerveztek meg, amelynek döntő szava volt Közép-Európa zavarossá vált viszonyaiban; hatalmas államukban megszilárdult a termékeny, román elemekkel átítatott kultúra; Bécs rövid évek elmúltával Párizs mellett a legfényesebb műveltségi központ lett Európában s évszázadokon át elhatározó befolyást gyakorolt nagy területek szellemi fejlődésére. Ez az új alakulat megindította a német birodalomban is a modern hatalmi helyzet kijegecesedését s a német kultúra és német lényeg kiterjeszkedése előtt megnyitotta a Duna völgyét, a „Südostraum“-ot, amely terület sokban meg is maradt a német hatalmi és műveltségi körben.

Legnagyobb volt azonban a magyarság nyeresége: ősi állama helyreállítása és lassú kiterjeszkedésének lehetősége régi lakóhelyeire, de ezekért az előnyökért roppant áldozatokat hozott, úgyhogy azokat joggal vette igénybe. Eltekintve a török harcok véráldozataitól másfél évszázadon át és eltekintve a magyar csapatok nélkülözhetetlen közreműködésétől Buda visszafoglalásában, elsősorban kellene megemlékezni e hadjáratok szenvedő hősről, akit a külföldi történetírás megemlékezésre sem tart méltónak: a békés magyar népről, parasztról, de a nemesről is. Közismertnek nevezhető az a megállapítás, hogy a törökök kiűzésének pénzügyi feltételeit elsősorban a pápaság biztosította; nem is szólva azokról a hatalmas összegekről, amelyeket XI. Ince nunciuszának, Buonvisinek a sürgetésére a pápai kincstárból, továbbá a pápai állam és az olasz papság vagyonából küldött évente Sobjeski Jánosnak és Lipótnak, éppen Buda visszafoglalásához a legjelentékenyebb hozzájárulás az osztrák papság birtokaiból jött létre. Mindez azonban végeredményben kevés lett volna, ha a legnagyobb terhet, a katonaság ellátását a csonka, elpusztított Magyarország vállára nem

rajka a hadvezetőség. 1685 késő őszen még Thökölytől területeket kellett visszafoglalni, mert bizonyos csapatrészek kiteleltetése másként lehetetlen volt. Az 1685—6-iki évben a császári seregnek több mint felét a kevés magyar megye tartotta el; igaz, hogy rettenetes erőfeszítés árán, amely a nádort arra ösztönözte, hogy a pápa közbenjárásához forduljon a szenvedő nép érdekében. Buda visszafoglalására a magyarság nemcsak hadierejét bocsátotta tehát Nyugat rendelkezésére, hanem anyagi eszközeit is olyan mértékben, amihez hasonlót alig ismer a világtörténelem. A győri hajdú oldalán, aki a júliusi véres rohamnál elsőnek tüzte ki a keresztény lobogót Buda vára belső erődítményeire, szenvedésben és önfeláldozásban méltó társként áll a magyar jobbjágy, akinek pusztulásáról Esterházy nádor oly tragikus képet festett, ők tették lehetővé vállalva Nyugat diadalát. Azt minden elfogulatlan ember természetesen fogja találni, hogy a magyar erő kevés volt a török világbirodalom megtörésére, hiszen erre Közép-Európa sem volt előbb képes; nemzedékek önfeláldozásával viszont kicrdemelte a magyarság, hogy Nyugat — mely tulajdonképpen önvédelmi harcot folytatott — hozzásegítse ősi földje birtokához. Ezt a földet azonban elsősorban a magyar nemzet töretlen energiája és hite, szenvedése és küzdelme váltotta meg. Buda visszafoglalása minden világtörténeti jelentősége mellett is csak egyik epizódja a Kelet és Közép-Európa között lefolyt nagy küzdelemnek, amelynek hordozója mindenekelőtt a magyar királyság és nemzet volt.

A magyar föld, amely Buda visszafoglalása után visszacsatoltatott Nyugathoz, ekként a magyarság jogos birtoka volt. A keleti és a nyugati világ közé beágyazott hazánk megváltása Közép-Európa segítségével nélkül nem valósult volna meg — legalább is belátható ideig nem —, de ezen segítség mértéke, sőt megadása Nyugat-Európa és Közép-Európa egymáshoz való viszonyától függött, s végeredményben a keresztény humanizmus világot átfogó erői által hozatott mozgásba, amelynek ideális érdeke volt és maradt, hogy Magyarország földje megmaradjon a germán-román kultúrközösség kebelében.

Buda visszafoglalása előtt is kétségtelenül ezek a világpolitikai tényezők befolyásolták Magyarország sorsát, s hasonló problémaállítás mellett befolyásolják ma is.

MISKOLCZY GYULA